

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

Sadoleto, Jacopo

[Francofurti], 1607

V. Iac. Sadoletvs Episc. Carpent. Federico Archiepiscopo Salernit. S.P.D.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)

plectentis: vt dignissimus sit, qui & ametur à nobis, & in honore habeatur. Cui ego me vt respondeam, paro: ne me humanitate & ingenuitate vinei patiar. Spes est aliquid in ea natione à nobis profectum fuisse: Quod si benignitate Dei fuerit factum, nã ego maximum, & maxime optatum mei laboris præmium fuero adeptus. Sed alias de his. Tu vt me ames, req; à me & diligentissime coli, & constantissime amari, vt certum atq; exploratum tibi habeas magno per te à te peto. Vale. Pridie Idus Septemb. M.D.XXX. Carpentoracè.

V.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT. FREDERICO FREGOSIO Archiepiscopo Salernit. S.P.D.

Magnæ mihi delectationi fuerunt literæ tuæ: quæ mihi te cum abundare ocio, tum autem id ocium consumere in optimis studiorum lucubrationibus significarunt: beneuolentiamque erga me tuam, cuius mihi semper gratissima est commemoratio, etiam non apertius quam antea, vberius tamen aliquantò mihi declarauere. Gaudeo te eum esse, qui & tibi ipse summum bonum in vita, scrutandis & recolendis scripturis sanctis reperis: in quibus certè, huius boni, quod non maximè modò, verum etiam solum est, cunabula sunt posita: & mihi cum animùm in amicitia præstes, vt mea tibi studia maximæ curæ esse ostendas. Quo quid potest esse amoris, officij, humanitatisq; significantius? Sed quoniam de his, quæ inter nos sæpe intercellerunt, officiis, deq; mura nostra beneuolentia, & alias crebro à nobis fuit dictum, & vt arbitror, etiam dicitur: veniamus ad literas tuas. Ac primùm illud à te deprecor, vt in meis quod prius fuerat scriptum, multa me intemisse in Paulo, quæ fuerint prioribus seculis incognita, me insolentia & elationi animi mihi attribuas: etsi piger me verborum illorum, quæ cum illas scripsi literas, minus animaduersa à me fuerunt: quod accidit festinatione quadam accelerationeq; scribendi. Etenim non ad te solum illo tempore, sed ad complures præterea alios literas dabam: in qua occupatione & turba, curam mihi recognoscendi, & perpendendi ex animo excedit. Non enim volui incognita dicere simpliciter, sed de quibus mihi non consistabar: veteribus ea seculis à quoquam fuisse tradita. Nam hoc quidem planè, libereq; rector, me in abstrusas quæsdam Pauli sententias penetrasse scrutando: quas, quoad nosse potui, adhuc intelligi fuisse vel occultas, vel certè minus dilucidè explicatas. Neq; illi tamen meo ingenio, quod perpusillum est, sed diuino beneficio sine ulla hæsitacione tribuo. Solet enim Deus ipse, fons honorum omnium, sic interdum etiam indignis impertire beneficia

D 3 ficia

scia sua: ut & hi, qui iis fruuntur, & qui hos vident perfrui, non
 humanum in eo meritum vllum, sed tantum diuinam liberalita-
 tem & gratiam admirentur. Sic igitur sese res habet: ut ex illo
 meo labore atque vigiliis, praefereat lumen menti meae sancto
 illo spiritu, qui in domo quamuis sordida suam tamen inuictam
 & illibatam retinet dignitatem, sperem fore mysteriū fidei etiam
 incredulis, & prius ista contemnentibus, si modo rationibus ac-
 quiescere constituerint, clarum atque illustre. Nam quod me ad-
 mones, ut interpretes eos legam, in manibusque habeā, qui pie, &
 eruditē in Paulum commenti sunt: cōsiliū tuū mihi vehemen-
 ter probatum est. Quod quidem et si mihi antea venerat in men-
 tem, fueramque in eis libris, quos tu mihi proponis, diu & multum
 accuratissimē volutatus: posthac tamen studiosius etiam faciam,
 quod tantopere tibi id placere intelligo. Veruntamen & Chryso-
 stomus summus vir, atque eximius Pauli interpretes, magno mihi
 usui fuit: & ceteri simili pietate ac ingenio non parum opis mihi
 auxiliū contulere. Atque hic quidem, modo quem nominavi, lin-
 gua ex politis, copia abundans, sententiis creber, genere quodam
 dicendi incitato atque denso, non docet solum nos ea quae sunt fi-
 dei in Paulo, quod ipsum sanē egregiē, & perquam doctē facit
 verum animos praeterea quoque nostros usque: eō permouet, ut cum
 eum legimus, accurateque attendimus: tum maximē probi & iusti
 cupiamus esse, imprimisque contrinentes. Augustini verō, cuius ego
 ingenium praecipuē soleo mirari, inchoatam in hanc epistolam
 ad Romanos scriptiōnem tantummodo habemus: & quaedam
 item epistolae obscuriora loca quasi subiectis operis tractata. Ori-
 gines redundat & effluit, maximi vir ingenij, excellentisque do-
 ctinae: sed cū in tantā vbertate & copia, vix queas aliquid cer-
 ti comprehendere. Huius sententiās imitati recentiores plerique
 haud ita multum deinde de suo, quod accipere debeamus, attule-
 rint. Ambrosius restrictus, & quasi refugit de se ostendens, summa
 tamen doctrina & sanctitate vir. Laboriosus Thomas, idemque
 magis alienae sententiā narrator, quam demonstrator suae: qui ta-
 men collectis omnibus iis propē, quae ab aliis dicta sunt, & labo-
 rem minuit nobis inquirendi, & curam acuit diiudicandi. Hiero-
 nymus aliquanto demissior, (si tamen is Hieronymus) quam vi-
 deatur tantarū explicatio rerū postulare. Nam collectanea Grae-
 ca quae esse penes te scribis, (habeo enim ego ferē similia quaes-
 dam composita ab Eunomio) nihil aliud, ut ego conficere pos-
 sum, quam Chrystomi selecta & breuia dicta sunt. Vnus est re-
 liquus ex iis, quos mihi nominandos duxi, Theophylactus: bo-
 nus nimirum autor, idem nudus ac ventulus, & qui verum & ger-
 manum sensum Pauli breuiter atque apud totidem penē veris,
 quot ille scripsit, persequatur. Habes quorum ego potissimum
 sub-

subsidio & doctrina in hanc scribendi rationem ingressus sum: quibus tu, si habes alios meliores, aut quos mihi aequè existimes amplectendos, si eorum me certiorem feceris, obediam, & parebo auctoritati tuæ: omniaq; te præmonstrante libenter exequar, quæ ipse consuleris, & ad quæ tu me fueris adhortatus. De quaestionum magnitudine, & difficultate, quæ in hac ad Romanos Epistola versantur, idem sentio quod tu: nihil esse illis implicitum, neque tamen excussum ac exagratum magis: quas longo pene temporum intervallo sopitas, Lutherani rursus in contentione & certamen deduxere. De his quod sententiam meam exquiris, nõ est id vnius Epistolæ negotium: & satis tamen in commentationibus nostris de eis rebus disputatum est. Breuiter tamen sic habeto: Fidem à me distingui, & fecerni ab operibus iustitiæ us, quæ per legem præcepta sunt: sine tamen iustitia quadam sua diuiniore multò & præstantiore, fidem nullam à nobis posse constitui. Nam quæ verbis tantum voceq; vsurpetur, si non sit radix in corde prius validè defixa, similem eam esse ramis non cognatis cum arbore, sed hærentibus. Illa est fides Paulo, cum corde creditur ad iustitiam: sic enim demum ore confessio est ad salutem. Itaq; idem ipse Paulus ad Philipenses scribens, cum iustitiam se legis libenter reliquisset, vt eam quæ ex fide est iustitiam adipisceretur, exponit: fidem profectò ab humana iustitia hac segregat, & in diuina illam iustitia constituit. Quæ autem diuina sit iustitia, & quæ humana, & in libris nostris perscriptum est, & nos re ad illorum lectionem reuicemus. Neque enim fas tantis de rebus tam exiliter impræsentia scribere. De libero arbitrio, & de Gratia, quæ duo videntur inter se ita esse opposita, vt maximis olim concertationibus agitata in Ecclesia Dei fuerint, & nunc ab his recentibus hæreticis repetuntur. Ego & Pelagium grauius accuso, qui dari nobis præmium pro meritis nostris sine gratia voluit: cum nullum omnino meritum à nobis, nisi dono gratiæ prodeat, & proficiatur: & Augustino non vsquequæque assentior. Nimirum enim extremè ex contraria parte is diuersam mihi causam videtur defendisse: cuius ratio si vera sit, in maximas difficultates, & impeditissimas actiones consiliorum ac voluntatù, hominum mentes incidere necesse est: vt nequeant explicare, quid optimum sit factu. Ego verò illam nostri animi ac voluntatis affectionem ad arbitrium nostru reuoco, qua præbemus nos Deo faciles & obtemperantes, vt is deinde nos lingat & flectat quò velit: omnem autem plenam actionem, omnemque laudabilem boni operis fructu, & quicquid deniq; est in quo vis meriti insit, ad diuinam gratiam sine dubitatione vlla refero. Atq; hæc non modò sic ponuntur à nobis, sed validis (vt puto) rationibus argumentisq; firmantur, auctoritate vbique scripturæ adhibita,

quæ commendet & corroboret rationem. Verùm de Paulo satis. Quòd scribis, damnari à me studiū Hebraicarum literarū tuum: non puto ea mente me ad te scripsisse, vt operam tuā in ea te damnamendam esse dicerem: potius illud non tam reprehendi equidem in te, quàm desideravi, vt in Latinis & Græcis studiosius te exerceeres. In quo ego nō Hebraica studia contempsi, sed illis hęc anteponi: quæ sunt (meo quidem iudicio) ad id quod quaerimus longè vtiliora. Et si vereor, ne tibi videar arrogans, qui de incognitis rebus audeam iudicare. Sed (quæso) audi quid moueat me: Primum salus nostra in Euangelio est: id autem est totum Græcè traditū. Deinde si ex veterè scriptura testimonia quaerimus, quibus Euangelio fides addatur, parumne multa ex ea percepta habemus? At enim illa è fontib. haurire conducibilis multò est. Fateor: si possint haberi pura & liquida. Sed quid cause est, quòd omnes penè qui ad eam linguam se dedunt, tanquam ceteri nihil antea viderint, nouas conuersiones nominum ipsi reddere conentur? quod ipsum & in his libris cernimus, qui vim singulorum verborum explicant, qui nullius fermè vocabuli significationē & sententiam referunt, nō multiplicem. Cur Paulus summus legis doctor, nativæ linguæ peritissimus, cū sacros scriptura citat locos, eos semper non ab isto fonte, sed à septuaginta interpretibus accersit? Nam quod de semine mulieris & serpentis tu commode exponis, non aliter video à septuaginta fuisse translatum. Duo cherubin, duo testamēta existere, perbellè interpretatum est, a numero videlicet coniectura ducta. Nam si vtriusq; testamenti vis exprimenda fuit, decuit alterum cherubin, tanquam inferiorem & ministrū, alteri ancillari: qui ambo tamen penes arcā Domini pares effecti sunt. Vide potius, ne ministerium Angelorum, quo Deus in populo illo dirigendo vsus est, eo monumēto denotatum fuerit: qui duo statuti sunt, vt ab eo ordine vnitas, quæ sola est adoranda, remota esse intelligeretur. Quanquam ego in his non pugno: licitū enim est vnicuiq; suo modo interpretari: cū ad ea quæ ex Spiritu sancto perscripta sunt, omnes quæ ad pietatem faciunt, accommodentur sententia. Illud dico, esse quasdam prædictiones in sacris literis futurarum rerum, ita euidenter claras & manifestas, vt nusquam aliò, quàm ad Christū referri possint: sicut illa est inter homines venturi Messie diuersatio: mors quoq; eius & ignominia ab Esaia propè depicta, & Zacharie illa crux: & Iacob prophetia: conuocatio quoq; gentium, & sponsi sponsæq; connubium, quod in Psalmo quadragesimo quarto ita decantatum est, vt perspicuè appareat, duos esse, quibus honos ibidem, & nomen Domini Dei attribuitur. Multa præterea breuitatis causa, & quòd tibi notiora esse arbitror, quàm mihi. Nomen quippe Dei omnipotentis, Tetragrammaton ad

mira-

miracula patranda etiam valere, his qui illud nouerint, veteres existimauerunt: totamque eam scientiam appellauerunt Cabala. Cuius vis quaecumque sit, (non enim scio, neque didici) maxima sit quidem per me licet: non enim volo à me cuiquam arti esse detractum. Quod tamen sentio id proferam. Primum, non egere nos huiuscemodi arte ad salutem nobis comparandam. Deinde viuos à me permultos, qui ex hac scientia non religionem, neque pietatem: sed aut vanas aut etiam impias superstitiones susceperunt. Quod etsi accidere poterit, hominum, non artis vitio: tamen timiditas mea eiusmodi semper fuit, vt nunquam passus sum eius rei nomen, nedum cognitionem & studium, ad aures meas propius accedere. Quid ergo est? num nam reprehendo ego eos, qui ista consecretantur? Minime: omnem enim cognitionem & scientiam dignam homine libero iudico: nec si quid fortasse ex aliqua aliquando periculi impendet, non tuam grauitatem & sapientiam superiorem omni periculo statuo: sed meam imbecillitatem vereor. Itaque aut non valenti mihi, aut non volenti, illa esse aliena & remota studia non admodum fero molestae. Quam etiam imbecillitate adductus, cum suasti tibi, vt Paulum assidue haberes in manibus: non id eò feci, quod putarem illum minus tibi familiarem esse: sed quòd arbitrabar, quòd plus in eo opere studii que poneret, in Hebraeis autem literis minus, quantum temporis scilicet ex illis detraheres, ad Paulumque transferes, hoc melius & praestantius studiis tuis consultum fore. Qua in re, & in simili coeiusmodi dando, si erratum à me est, peto à te, mihi vt ignoscas: bono quidem animo id feci, quamquam fortasse imprudenter: Sed aequum est nos inter nos & non agnoscere saepe culpas, & beneuolentiam semper adhibere. Etsi hoc quidem posterius tu vnum facis, ego cum amore culpam aliquam interdum in meis factis adiungo. Nunc venio ad quaestiones, de quibus sententiam meam sciscitatis, quarum duae locorum sunt, altera rerum. Quæris quod fuerit Tertium cælum illud, ad quod sublatu est Paulus. In quo respondeo tibi: tertium ibi cælum à Paulo pro summo & ultimo poni, in quo non sydera, neque astra, sed diuina mens inhabitat: nam & Tertium illud superlatiouis vim habet: & mox subiungit ipse, audiuisse se ibidem arcana verba, non contemplatum spectacula fuisse. Quamquam autem ista cæli mentio, non tam loci, quam rei significationem habeat: non enim in loco habitat Deus, sed ipsa Dei virtus & potentia semetipsa continetur: cuius arcana qui audiunt, à Deo edocti, ad domicilium Dei extolluntur) tamen etiam si ordinis & loci reddenda est ratio, congruè cælum istud tertium esse dicitur: quando primum, ducto hinc initio, est aeris & ignis circumiens vna cum cælo mundi inferior globus: qui non fo-

lām vulgò, sed ab omnibus pòstis Cœli vocabulo nuncupatus
 est, utque eò, ut ne alienam quidem à natura ignei elementi supe-
 riorum orbium naturam esse veteres existimarent. Quod idem
 & in Genesis principio videtur comprobatum: quā firmamen-
 tum quod nominat ecelum, inter aquas duplices constituit De-
 us: tametsi de hoc quidem non tam mihi liquet. Alterum porò
 cœlum astra signaque continet. Tertium est Deo, & cœlestib. il-
 lis mentibus attributum. Sed ut dicebam, non tam locum, quam
 rem notare voluit Paulus. Summum n. profectò cœlum illud est,
 ex quo hausta illi fuit diuina sapientia. Quod item de sinu Abra-
 hæ, in quo recumbat Lazarus, intelligendum est: nulquam e-
 nim ibi locus, sed res tantùm est descripta: cum is qui iacebat in
 miseris, Lazarum vidit in beatitudine recubentem. Aut si in
 eo locus quaerendus est, sinus Abrahæ regum cœlorum est. Sic
 ut ipse Dominus alio loco, Venient multi, inquit, ex ortu, & oc-
 casu, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno cœ-
 lorum. Filii autem regni eiciuntur foras. Felicitas igitur colo-
 ci, & miseria in euangelio est exposita: ea quæ morientes dispa-
 ri sanè exitu exceptura est, locorum autem propriè non est spe-
 ctata ratio. Inter felicitatem porò & infelicitatem maximum
 utique interpositum chaos est: quod etiam est impermeabile,
 iudicio Dei præmiis iam, pœnisque constitutis. Hactenus de
 locis. Nunc de rebus est dicendum. Ac primò, Avaritiam ef-
 se idolorum seruitutem, non vno loco dixit Paulus: ea ratione,
 quod qui pecuniæ student, totius vitæ suæ spem & fiduciam con-
 stituunt in pecunia. Quod in alijs cupiditatibus non fit: nam cæ-
 teræ cupiditates singulares sunt, avaritia vna reliquas omnes
 complexa est. Quaritur enim ad eam rem pecunia, ut cupi-
 ditatibus omnibus suppeditetur. Porò ponere vitæ totius spem
 alibi quàm in Deo, aliùm sibi esse Deum addiscere, & adopta-
 re: quod in avaritia præcipuè quoque euenit, quando cupidi-
 tates aliæ subitis ferè motibus incitantur: avaritia habet certum
 & constitutum consilium. Ita & virulum, quem dimisso Deo Iu-
 dæi adorauerunt, non sine mystico sensu, avaritiam esse cul-
 tum Idolorum, legimus fuisse aureum. Alter locus est apud Lu-
 cam, quo Dominus rediens à nuptiis, seruis fidelibus, qui vi-
 gilauerint, mensam appositurus est, eisque ipsemet ministratu-
 rus. Torquet enim te verbum illud Transiens: quod non à trans-
 eunte, sed à permanente velles sanctis Dei & electis conuiuium
 exhiberi. Sed error est in verbo, non enim Transiens, sed Obi-
 ens, debuit transferri: id enim Græcè est *παροῦν*. Obire au-
 tem præter oculos discumbentium multa necesse est, cum qui
 pluribus velit ministrare: estque verbum illud non abitus, sed
 sedu itatis. His sic expositis, dicendum tibi à me in genè est
 in quo

In quo vercor, ne tu aliena sententia sis, qui humanam putes sapientiam, bonarum artium & literarum cognitionem esse, eam videri licet quae est inimica Deo. Non enim ita est. Humana est illa sapientia, quam refutat & aspernatur Deus, aduersusque eam in honorem stultitiam adducit, quae illa sapit & meditataur, quae ad fructus rerum mundanarum comparandos apta, appositaque sunt: quam nos Prudentiam vulgo appellamus: Solertiam quaedam accuratam & caute internoscens molestias, & voluptates: eadem adhibentem, quae opes, honores, diuitias, potestatesque sunt illarum: contraria vero reiciens, atque euitantem. Haec enim ad diuersum longe finem a Deo, tota directa est: & qui in hisce huius est, hoc est, cui ista praecelsitibus cordi non sunt, ille Deo praecipue gratus & probatus est. Atrium vero liberalium, & philosophiae cognitio, in eximia parte verae sapientiae statuenda est: si sit ea ad Deum ascendere volenti tanquam gradus, non autem ad mundi fastum, praemiaque conuersa. Neque ego arbitror, quod audacter confirmare possum, quenquam in sacris literis, aut vlla denique in arte scientiae satis ynquam instructum & eruditum fore, cui ignorata philosophia fuerit. Ad quam ego te adhortari pro coniunctissima nostra necessitudine non desino: quae te in adulescentia tua aluit & produxit, eadem provecitore quaeque aetate ornet & comitetur: tuque artis praestantissimae & optima, cuius adminiculo & viribus theologia est innixa, vbenotes inde fructus feras. Vale & nos dilige. Carpentoracis, III. Nonas Aprilis, M. D. XXXIII.

VI.

I. A. C. SADOLETVS EPISC. CARP.

Federico Fregesio Archiepiscopo Salerni, S. P. D.

In extremis literis tuis, quas abs te Nonis Iulij datas, ego tertio Idus Nouem. accepi, ratio a te reddita est, quare epistola tua sit longior, teque velut excusando exponis, non potuisse propter rerum copiam, & huius in scribendo muneris inexperiencem, (sic enim loqueris) breuius & contractius scribere. Quod ego quam in partem proferas, consituere adhuc non possum. Et cum si mea id causa dicis, quod vercare, ne quid tuarum longiorum literarum offensionis mihi aut molestiae afferat: arbitror fieri a te nonnullam & mihi, & mutuae nostrae coniunctioni iniuriam, si putas me offendi posse tuis literis: aut si suspicari de me in animum inducis, quicquam mihi accidere abs te posse, quod non sit mihi omni cum laetitia ac suavitate, & expectantiam, & gratum. Imò verò tu, si quando breuiter scripturus sis, ad id tibi potius excusationem comparato: quasi inuideas mihi